

Některé psychické a sociální faktory v delinkvenci dětí a mladistvých

PAVEL VODÁK

Psychiatrická poradna pro děti a mladistvé KÚNZ
Středočeského kraje

Delinkvence dětí a mladistvých je zkoumána na celém světě, neboť vykazuje většinou stoupající frekvenci.

Naše práce vychází z materiálů Středočeského kraje, který má asi 1,250.000 obyvatel, a je omezena na tu část delinkvence, která se stala předmětem jednání soudů.

Postihnout celou problematiku delinkvence v jediném článku jistě nelze. Třebaže naše čísla jsou poměrně vysoká, není naše skupina dosti homogenní, aby mohla být považována za víc než ilustraci stavu v jednom kraji, kterou lze zobecnit jen tam, kde se některý jev ukazuje masově; jinde však práce zůstává v oblasti kasuistiky, jež nalezne své opodstatnění všude tam, kde je zapotřebí pochopit individualnost jednotlivých případů.

Z ryze praktického hlediska je možno delinkvenci rozdělit na běžnou, „benigní“, a na delinkvenci kriminální. My se chceme zabývat druhou skupinou, při čemž v zájmu určité homogeneity používáme pouze těch případů, které naše pracoviště zpracovávalo ve formě znaleckých posudků v období posledních 37 měsíců. Do souboru nebyly tudíž pojaty žádné případy „běžné“ delinkvence, které nebyly předmětem jednání soudů.

Z celkového množství 176 vyšetřovaných dětí a mladistvých byly vyřazeny všechny případy, kde šlo o záležitosti civilně právní. Tim se náš materiál zúžil na 100 případů (ve věku od 11 do 18 let, s průměrným věkem 16 let a 8 měsíců), u nichž došlo k trestné činnosti projevující se nějakou formou agresivity, namířené proti majetku nebo proti lidem.

V podstatě šlo o trestné činy, které je možno rozdělit do těchto skupin:

- I. Krádeže 43
(z toho byly 3 dívky)
- II. Loupeže 22
(pouze chlapci)

III. Sexuální delikty, znásilnění, zneužití nebo pokusy o znásilnění či zneužití 17
(z toho 1 dívka)

IV. Zabití a vraždy 4
(z toho 2 dívky)

V. Ostatní (rvačky, přepadení, poranění, zhárství, pokus o vykojení vlaku, vagabundáž) 14

V našem materiálu mají tudíž značnou převahu chlapci v počtu 94, proti 6 dívkám.

Poslední nespecifickou skupinou se budeme zabývat pouze zběžně pro malý počet pozorovaných případů.

Zařazení do skupin bylo provedeno podle dominujícího jevu, pro který došlo k trestnímu řízení, nebo podle jevu, který byl společensky ještě závažnější. V 87 % všech pozorovaných případů *nešlo* o izolované jevy, ale o aglomeraci několika (2–5) závad. To je zřejmě zejména u loupeží, které jsou spojeny vždy současně i s krádežemi. Podobný, ačkoliv méně nápadný stav je i v ostatních skupinách.

Ve všech případech byl proveden rozbor zahrnující *tělesné, psychiatrické a psychologické* vyšetření, jež objasnil zvláštnosti osobnosti jednotlivých delinkventů s přihlédnutím k jejich sociálnímu prostředí a k osobní i rodinné anamnéze.

Současně jsme se pokoušeli hodnotit i rodiny a rodinná prostředí, ve kterých vyšetřovaní vyrůstali. Hodnocení rodinného prostředí a rodiny samotné za obvyklých okolností ovšem představuje úkol mimořádně obtížný, vyžadující zevrubný sociologický průzkum, přičemž by bylo třeba použít jiných kritérií, která namnoze ještě nejsou propracována do té míry, aby pomohla objevit ony jemné základy v prostředí, jež mohly mít značné praktické důsledky pro vývoj dítěte v rodině. V naší práci však bylo možno vzdát se těchto jemných kritérií, protože se ve většině případů objevily v rodinném prostředí zá-

vady tak podstatné, že už samy o sobě vylučovaly, že by se mohlo jednat o prostředí pro dítě příznivé.

Dříve než přejdeme k popisu jednotlivých deliktů, bude snad na místě poukázat na několik základních okolností.

Člověk se vyvíjí za složité interakce vnitřních a vnějších vlivů. Jeho osobnost je utvářena postupně a každé období má své charakteristické znaky; i jednotlivé formy chování vyrůstají na podkladě forem předcházejících. Časový faktor zde tudíž hraje velkou roli. Objeví-li se na příklad u školního dítěte záškoláctví s tendencí k opakování, nejde obvykle o jev izolovaný. Sám charakter závady je takového druhu, že vede k nutnosti obhájit během útěku základní životní potřeby, na něž je třeba si opatřit prostředky. Tak dochází k prvním krádežím, které se pak opakují, prodávají svůj vývoj a postupně ukazují tendenci proměnit se v návyk. Určité kombinace závad jsou častější, zatímco jiné jsou méně časté, což má svůj význam pro prevenci i prognózu.

Většina závad vzniká obvykle již ve školním věku a jeví tendenci k plynulému narůstání s věkem. V naší sestavě tomu tak bylo u 66 případů a první vážnější závady se objevovaly před desátým ro-

něty mozku, mozkových blan, duševní onemocnění a úrazy nebo šokující situace.

U zbytku případů nemáme dostatečné spolehlivé anamnestické údaje (9×), nebo postrádáme uspokojivé vysvětlení náhlosti změn v chování (7×).

I. Krádeže.

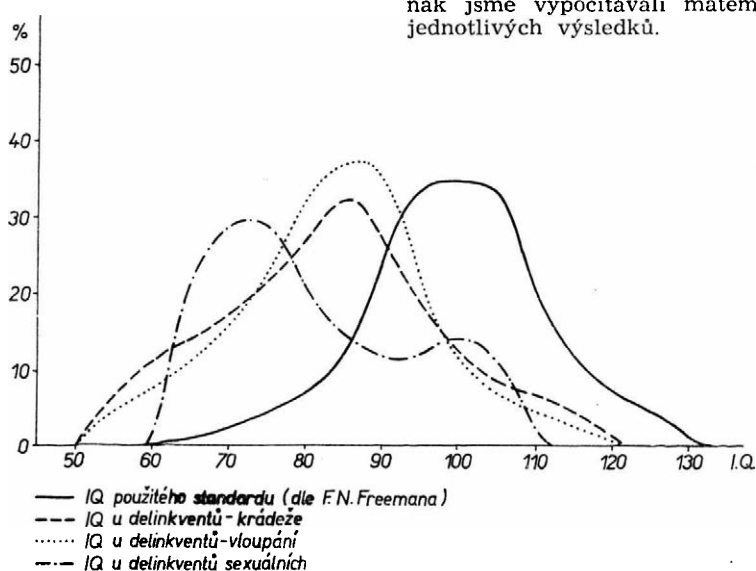
1. Delinkventi.

Těch, kteří se dopustili krádeží, přičemž byl tento jev u nich dominantní, bylo 43. U našich případů lze říci, že se vždy jednalo o opakované činy. Téměř vždy zde byly vazby na další závady: ve školním věku záškoláctví a útoky ze školy, méně již lhavost a neklid. Ti jedinci, kteří se dopouštěli loupeží nebo sexuálních deliktů, sem nejsou počítáni.

Duševní schopnosti v jednotlivých případech kolísaly, v celku však významně převažovali jedinci s podprůměrnou inteligencí nebo jedinci debilní.

Při stanovení duševních schopností bylo k vyšetření použito obvyklých testovacích metod, u mladších testu Terman-Merrillové, u starších Wechslerova a Ravenova testu, a testu všeobecné informovanosti. (DOI-Jirásek.) Použito bylo průměrných hodnot výsledků testů. Jestliže bodové hodnocení jednoho z testů bylo nápadně nízké, pak k němu nebylo přihlédnuto vůbec nebo jen z části. Jinak jsme vypočítávali matematický průměr jednotlivých výsledků.

Obr. 1

kem věku, někdy však již od časného dětství. Nápadná je skupina dětí, u nichž došlo k náhlé změně povahy po vážnějších onemocněních (18 případů), jako jsou zá-

Křivka rozložení schopnosti (obr. 1) ukazuje ve srovnání se standardem dle Freemana poměrně významný posun směrem k subnormalitě. Jak ukazuje např.

R. B. Cattell, poptávka po pracovní síle je do značné míry závislá i na úrovni duševních schopností. V oblasti kolem IQ 75 je pracovní poptávka několikanásobně nižší než nabídka a již při poklesu k 65 se blíží nule. I když k nám jistě nemůžeme mechanicky přenášet zkušenosti z anglosaských zemí, přece zůstane nepochybnou skutečností, že jedinci se sníženými duševními schopnostmi nalézají uplatnění v pracovním procesu obtížněji. Jejich neúspěchy obvykle začínají již ve školním věku a určité negativní protispoločenské postoje se mohou postupně utvrzovat v navyklou formu chování a postojů.

Přestože intelekt v našich případech hraje významnou roli, nepředstavuje jistě faktor rozhodující. S celkovou úrovní schopností souvisí přirozeně i školní prospěch. 9 dětí vychodilo zvláštní školu, z nich však pouze 4 absolvovaly všechny třídy. Z 34 dětí, jež navštěvovaly normální školu, jich propadlo 25, jednou až čtyřikrát. Když si uvědomíme, že výuka

dětí, které absolvovaly celou zvláštní školu a vyšly v osmé třídě, odpovídá srovnatelně výuce dětí vycházejících ze šesté třídy základní devítileté školy, pak jediných devět nepropadajících představuje jen málo víc než 20 % celého vzorku, tedy poměr právě obrácený, než odpovídá celé dětské populaci (viz tab. 1).

V učebním poměru nebo v odborné škole neuspělo 17 ze 24 dětí, a to není ještě výsledek definitivní, protože některé se v době vyšetření učily prvním nebo druhým rokem. Neuspěly ty děti, které propadly v základní devítileté škole 4×, ani žádný z absolventů zvláštní školy, což je v zásadním rozporu se zkušenostmi našeho pracovního kolektivu, při zařazování nedelinkventních absolventů zvláštních škol v učebním poměru.

Psychiatrická vyšetření ukazují ve většině případů drobné odchylky, jako je zvýšená sugestibilita a impulsivita. Zvýšená sugestibilita je pravidlem v dětském věku a je rozhodně vyšší u jedinců intelektově subnormálních. Ale sugestibilními jsou i lidé s inteligencí přiměřenou nebo vysokou. Sugestibilní může být i akademik. Je však nutno připustit, že nevhodně se sugestibilita uplatní především v partě a význačný sklon k utváření part se ukazuje u 31 z našich delinkventů této skupiny. Pokud jde o impulsivitu, je jevem dosti těžko kvalifikovatelným. Kdo krade, má strach, strach pak přináší s sebou neurotické postoje a zvýšenou dráždivost a může být spíše důsledkem než příčinou.

V naší skupině jsme pozorovali také 7 pokusů o sebevraždu. I když množství sebevražd v posledních letech, jak se zdá, obecně stoupá a ve Středočeském kraji je ročně evidováno průměrně 110 až 150 pokusů o sebevraždu a dokonaných sebevražd za rok, je tento počet v naší sestavě nápadně vysoký.

Totéž platí o *alkoholismu* našich vyšetřovanců, neboť 8 z nich ukazuje závažnější známky onemocnění. 2 se dopouštějí krádeží téměř výhradně jen v alkoholickém opojení.

8 jedinců je *debilních*. Stejný počet má snížený duševní výkon na hranici horní debility, nebo se jí velmi blíží. 2 další trpí *epilepsií* a 2 jsou *epileptoidními psychopaty*. *Psychotický proces*, plíživě probíhající, jsme pozorovali v jednom případě. Řada dalších má různé *anomální po-*

KRÁDEŽE

Tab. 1

Školní prospěch a uplatnění po skončení školní docházky

Absolventi normální školy

Docházka	Počet případů	Učen či škola	Vyloučen	Pomoc. práce	Střed. zaměst.	Bez prac. poměru
Celá docházka	9	7	5	2	2	
1 × propadl	13*	7	5	3	2	1
2 × propadl	7*	5	4	4		1
3 × propadl	4	2	1	3	1	
4 × propadl	1			1		
Celkem	34	21	15	13	5	2

Absolventi zvláštní školy

Celá docházka	4*	1		2		
1 × propadl	1			1		
2 × propadl	3**	2	2	2		
3 × propadl						
4 × propadl	1					1
Celkem	9	3	2	5		1

* 1 právě dokončil školu

** 1 dosud chodí do školy

vahové rysy, přičemž se vzdáváme použití termínu psychopatie, který by byl v polovině případů plně na místě.

Ve 2 případech jsme pozorovali nedoslýchavost, která mohla hrát určitou roli při adaptaci prostředí. Malé tělesné odchylky pozorované poměrně často nehodnotíme, neboť pravděpodobně hrály jen podružnou úlohu.

Jde jistě o zvláštní soubor, při jehož utváření se musely uplatnit i faktory genetické, porodní úrazy i úrazy pozdější, jakož i nepříznivé podmínky rodinné výchovy, zvláště pak raného vývoje.

2. Rodinné vlivy a vlivy širšího prostředí.

Podmínky, za kterých naše skupina vyrůstala, je možno ve většině případů označit za velmi neutěšené. Za běžných okolností je obtížné hodnotit stav rodiny, vztahy jednotlivých členů uvnitř rodiny i vliv některých faktorů, které by mohly působit patoplasticky. V těchto případech byly závady v prostředí tak závažné, že bylo možno použít nejhrubších měřítek hodnocení — jak také ukazuje náš přehled (viz tab. 2).

Tab. 2

Negativní znak rodinného prostředí	Počet dětí
Bez matky (trvale, nebo alespoň 5 let)	5
Bez otce (alespoň po dobu 5 let)	12
Bez obou rodičů (od útlého dětství)	4
Rozvedení rodiče	8
Nevlastní otec	6
Nevlastní matka	3
Rozvrácené manželství	18
Asociální rodiče	17

V některých případech se uplatňovalo několik činitelů současně. Jako asociální rodiče jsme hodnotili jen ty, kteří byli jednou nebo vícekrát trestáni vězením.

Mimo to jsme zaznamenali následující duševní nebo psychické abnormality rodičů:

Psychická onemocnění 8×
 Alkoholismus jednoho z rodičů . . . 5×
 Alkoholismus obou rodičů 3×
 Oligofrenie (v pásmu lehčí debility) 2×

Sebevraždy nebo pokusy o sebevraždu 17×

Také sourozenci vyšetřovaných vykazovali různé odchylky, jako oligofrenii, známky duševních onemocnění nebo poškození mozku.

Rozvrat rodiny může být důsledkem psychických onemocnění, ale často i jejich příčinou. Který činitel se zde uplatnil primárně, nebylo lze v našich případech zjistit.

Zcela mimo možnost našeho hodnocení zůstaly vlivy působení širšího prostředí našich delinkventů. Vliv širšího prostředí představovaný sousedstvím, v němž děti vyrůstaly, školou, jež na ně působila, a druhy, s kterými žily, nebylo možno našimi prostředky spolehlivě sledovat.

Naproti tomu bylo možno zjistit základní anamnestické údaje vyšetřovaných, zvláště pokud šlo o jejich život mimo rodinu.

V jednom nebo více dětských domovech (nebo ve zvláštních domovech) bylo 13 vyšetřovaných
 v domovech se zvýšenou péčí bylo 5 vyšetřovaných¹
 v domovech výchovy mládeže 4 vyšetřování²

Pro ilustraci uvádíme, že 7 dětí bylo již dříve — tedy bez souvislosti s vyšetřováním pro znalecký posudek — léčeno v dětských psychiatrických léčebnách.

Posuzujeme-li tyto údaje povrchně a bez souvislosti se stavem dětí a s rodinnou anamnézou, je možno se domnívat, že děti z dětských domovů inklinují k delinkventnímu chování. Tak se tato situace také často interpretuje, hlavně v laické veřejnosti.

Situace je však podstatně složitější, jestliže si uvědomíme okolnosti rodinné anamnézy právě u těchto dětí. Ze sedmnácti dětí, jež prošly některým dětským domovem, jen tři nemají nepříznivou rodinnou anamnézu. Pokud jde o tyto bývalé chovance dětských zařízení, vykazují ve srovnání s celou skupinou nižší rozvoj intelektu. Stejně i chorobné jednotky a duševní úchytky se zde zdají být koncentrovány. I když postrádáme zcela přesné

¹ z toho 2 byly před tím v normálních dětských domovech.

² z nich před tím prožily kratší nebo delší dobu v některém typu dětského domova.

informace o délce jejich pobytu v jednotlivých zařízeních a o stáří, ve kterém v nich byly děti umístěny, přece lze bezpečně říci, že tyto děti přicházely do dětských domovů s řadou negativních vlastností, často pozdě, po období, kdy převýchovou bylo ještě možno dosáhnout pozitivních výsledků.

II. Loupeže.

1. Delinkventi.

Loupeží, event. vloupání, se v naší sestavě dopustilo 22 delinkventů. Byly pravidelně spojeny s krádeží, takže by bylo možno je jednoduše zařadit do skupiny krádeží. Jestliže je však uvádíme zvlášť, je to z toho důvodu, abychom si ujasnili, že tato vyšší forma krádeže vykazuje některé odchylné znaky.

Rozložení duševního výkonu u delinkventů této skupiny ukazuje křivku velmi podobnou té, kterou jsme pozorovali u krádeží (viz křivku na obr. 1). I když

LOUPEŽE

Tab. 3

Školní prospěch a uplatnění po skončení školní docházky

Absolventi normální školy

Docházka	Počet případů	Učen či škola	Vyloučen	Pomoc. práce	Střídá zaměst.	Bez prac. poměru
Celá docházka	7	6	4	1	4	2
1 × propadl	6	4*	2	1	3	1
2 × propadl	4			1		2
3 × propadl						
4 × propadl	1					1
Celkem	18	10	6	3	7	6

Absolventi zvláštní školy

Docházka	Počet případů	Učen či škola	Vyloučen	Pomoc. práce	Střídá zaměst.	Bez prac. poměru
Celá docházka	1	1	1		1	
1 × propadl						
2 × propadl	1	1	1		1	
3 × propadl	2			1	1	
4 × propadl						
Celkem	4	2	2	1	3	

* dosud chodí do školy

je možné pozorovat jasné posunutí křivky směrem k nižšímu intelektu, je ve srovnání se standardem zhruba zachován tvar podobný Gaussově křivce.

Školní prospěch i zařazení v učebním oboru nejsou v podstatě jiné než u krádeží (viz tab. č. 3).

Při psychiatrickém vyšetření pozorujeme pouze vyšší stupeň impulsivity, větší vzrušivost a emociálnost členů této skupiny. Nejde však o rozdíly zásadní a exaktně měřitelné. Sníženou inteligenci, duševní onemocnění nebo jiné nepříznivé faktory pozorujeme u delinkventů velmi často. Frenkvenci zvláštností mladistvých této skupiny ukazuje nejlépe tento přehled:

Debilita	3
alkoholismus	4
pokusy o sebevraždu	6
epilepsie	1
psychopati a epileptoidní rysy	3
známky psychotického onemocnění	1
hysterie	1
abnormální povahové rysy	většina

Tři z vyšetřovaných jsou cikánského původu.

Všechny zmíněné zvláštnosti nejsou principiálně odlišné od těch, které jsme pozorovali ve skupině krádeží. Zdá se však, že se zde uplatňuje větší míra agrezivity, větší neklid, více případů předcházejícího záškoláctví a difuzního odmítání autority a řádu.

2. Rodinné vlivy a vlivy širšího prostředí.

I v této skupině najdeme podobné rodinné podmínky a neutěšené vztahy jako ve skupině předcházející, jak vyplývá z tabulky č. 4.

Tab. 4

Negativní znak rodinného prostředí	Počet dětí
Bez matky (trvale, nebo alespoň 5 let)	1
Bez otce	5
Bez obou rodičů	0
Rozvedení rodiče	8
Nevlastní otec	6
Nevlastní matka	3
Rozvrácené manželství	6
Asociální rodiče	6

Jen deset rodin je kompletních.

Dvě děti jsou adoptivní. V jednom případě šlo o adopci defektního dítěte, jehož vývoj se od počátku hrubě odchyloval od normy.

U rodičů byly pozorovány tyto psychické abnormality a duševní onemocnění:

Psychotické onemocnění	1×
alkoholismus	5×
epilepsie	1× ³
sebevražda	1×
pokus o sebevraždu	1×
oligofrenní rodič	2×

V pěti případech je některý z rodičů asociální — ve vězení —, v jednom případě oba.

Ve třech případech jsou sourozenci asociální, v jednom je sourozenec debilní a alkoholik. Tři sourozenci neepileptického delinkventa trpí epilepsií, právě tak jako jejich matka. V tomto případě jde o dědičnou formu tohoto onemocnění.

V *dětských domovech* (normálních i zvláštních) bylo vychovááno 6 dětí. Většina prošla několika domovy, dvě z nich současně i domovy se zvýšenou péčí. Tři z dětí, které byly v dětských domovech, byly později i v domově výchovy mládeže a jedno ve vězení. Dvě další byly pouze v domově výchovy mládeže, z nich pak bylo jedno ve vězení. Tři děti z dětských domovů byly přechodně umístěny též v dětské psychiatrické léčebně. V ní byli umístěni i dva chovanci z domova výchovy mládeže. Vcelku bylo po delší či kratší dobu v různých institucích 10 z 22 členů této skupiny.

Celá skupina dětí z dětských domovů vykazuje stupňované psychopatologické známky, a to pokusy o sebevraždu (4×), epileptické mráкотné stavy (1×) a plíživé psychotické onemocnění (1×). Zbytek ukazuje závažné známky anomálního vývoje.

I zde je tedy možno pozorovat, že rodinné anamnézy dětí, které prošly dětskými domovy, byly velmi nepříznivé, nepříznivější než anamnézy dalších členů této skupiny, kteří nebyli umístěni v ústavech. I zde je možno konstatovat, že *příčinou delinkvence pravděpodobně není kolektiv-*

ni zařízení, ale umístění dětí tam je spíše důsledkem abnormálního chování, jež se často projevovalo již od časného věku.

III. Sexuální delikty.

1. Delinkventi.

Hovoříme-li o sexuálních deliktech, myslíme tím zde ty z nich, které jsou spojeny s násilím a agresí proti druhým osobám.

Nepočítáme sem tedy např. předčasný, ale dobrovolný sexuální styk, jak se s ním setkáváme hlavně u děvčat v pubertě. Ostatně se s touto závadou setkáváme v období od 13 let věku (zřídka dříve) až do 15 let u děvčat podstatně častěji než u chlapců, což jistě souvisí s rychlejším tělesným a pohlavním zráním děvčat. Až do 15 let je to jediná závada chování, v níž značně převažují dívky. Situace se za věkovou hranicí 15 let postupně vyrovnává. Případy dobrovolného pohlavního styku se zpravidla neobjevují před soudy a nejsou předmětem trestního řízení (pokud nedošlo ke styku s osobou dospělou), ale jsou řešeny jinak.

Do naší sestavy spadají především pokusy o znásilnění nebo zneužití, a dokonale zneužití či znásilnění.

Tuto skupinu tvoří v našem materiálu 16 chlapců a jedna dívka, která zde bude představovat do určité míry výjimku, neboť z nenávisti obvinila otce, že jí zneužil, ačkoliv sama od 13 let souložila s různými muži s neobvyklou motivací — že to dělá proto, že nenávidí svět a lidskou společnost. Šlo o anomální osobnost celkově asociálně zaměřenou, s prvky příživnictví.

Agresivnost jedinců stoupala směrem od krádeží k loupežím a zde tendence pokračuje dále. *Agresivita v této skupině je obvykle velká, ale přichází náhle a nevypověditelně.* Jejím zdrojem — jak se zdá — jsou fylogeneticky staré, podkorové útvary mozku. Někdy je pro napadeného obtížné postavit se této agresii na odpor, který agresí ještě zveličuje.

Jako příklad může sloužit případ 18letého debilního mladistvého, který po několik let obtěžoval různá děvčata. Jeho opakované útoky se staly předmětem soudního jednání, které však skončilo po lékařském posudku, uzavírajícím, že jde o jedince se sníženou inteligencí, u něhož však lze očekávat postupné zlepšení a vymizení této primitivní agresivity s postupným povahovým zráním — i když opožděným. Tento optimistický předpoklad se nesplnil, neboť mladistvý na-

³ Epilepsií trpí i 3 děti ženy zde zařazené.

padl školačku nožem, který si půjčoval od kamaráda a každý den mu ho vracel, a bránič se děvče zabil. Protože krátce před tím právě dokončil 18. rok věku a protože se jednalo o opakovaný delikt, byl odsouzen k trestu smrti a popraven.

Agresivita však nebývá vyjádřena v této míře vždycky. Někdy jde pouze o různé formy obtěžování a ohmatávání, kterými se Tito jedinci ukájejí. Celý akt neprobíhá však stereotypně, ale má svůj vývoj, jak je patrné i ze zmíněného příkladu, a relativně „benigní“ forma se může vyvinout ve formu maligní s těžkými důsledky pro napadeného.

Pokud jde o úroveň intelektu, ukázali se v naší sestavě opět jedinci debilní, podprůměrní a průměrní, ale i tři s nadprůměrnými intelektovými schopnostmi. Křivka výskytu (viz křivku na obr. 1) však neodpovídá ani přibližně Gaussově křivce (silně vytažena).

Tento fakt může být způsoben jednak relativně malým počtem pozorovaných případů (17), jednak může svědčit pro předpoklad, že delikty sexuální nejsou v souvislosti s intelektem, ale s faktory jinými, s výchovnými vlivy a se zvýšenou sexualitou, podmíněnou geneticky nebo důsledkem onemocnění mozku.

Školní výsledky a pracovní uplatnění členů této skupiny neodpovídá úrovni jejich schopností a je ve srovnání s odpovídající skupinou I a II podstatně horší.

Tab. 6 ukazuje průměrný inteligenční kvocient, školní vzdělání a další odbornou výuku. Zachycuje ovšem okamžitý stav; jediný trvalý učební poměr ještě není skončen a je pravděpodobné, že i v tomto případě se vyšetřovaný nevyučí.

Lze tedy uzavírat, že přes lepší průměrný inteligenční kvocient ukazuje tato skupina horší výuku a společenské uplatnění než skupiny předcházející. To je možno považovat za důkaz relativní nezávislosti úrovně intelektu na realizaci závaty v období puberty a v mladistvém věku, kdy se podkoří jeví silnějším než zábrany, které ukládá lidská společnost.

Zcela zvláštního zřetele zaslouží rozbor zdravotních abnormalit vyšetřovaných v této skupině.

V jednom případě se chlapec vyvíjel nenápadně. Přetrvávalo pouze noční pomočování. Ve dvanácti letech onemocněl encefalitou neurčeného druhu, po které se povahově změnil: objevilo se záškoláctví, útoky a krádeže. Jeho dobrá inteligence se zde ani později neuplatnila jako korekční činitel.

Ve druhém případě se objevila klíšťová encefalita, po níž došlo u chlapce k urychlenému pohlavnímu zrání; již v předškolním věku se objevila i epilepsie se záchvaty smíchu. Tento vyšetřovaný ukazuje také sníženou schopnost navazovat trvalý kontakt s lidmi. Byly u něho zaznamenány tři pokusy o znásilnění.

Dva další jedinci z této skupiny mají závažnější tělesné odchylky v utváření genitálu.

Dva jiní mladiství exhibují.

Tab. 6

SEXUÁLNÍ DELIKTY

Školní prospěch a uplatnění po skončení školní docházky

Intelig. kvocient	Školní výuka v norm. škole propadl	Školní výuka ve zvl. škole propadl	Učební poměr	Nestačil nebo byl vyloučen	Pomocné práce	Poznámka
100	plná výuka	1krát	+	vyloučen	+	absence absence absence
65					+	
100	1krát		+	vyloučen	+	
69	3krát		+			
72	4krát		+	nestačil	+	
105	plná výuka	plná výuka	+			
89	1krát		jde teprve do učení			
80	2krát		+	nestačil	+	
70	3krát		+	nestačil	+	
92	3krát				+	
66					+	
110	plná výuka		+	vyloučen	+	
89	2krát				+	
110	1krát		+	vyloučen	+	
78	2krát				+	

Jeden se dopouští pokusů o znásilnění pouze v alkoholické ebrietě, podobně jako se někteří jedinci v druhých skupinách pod vlivem alkoholu dopouštějí krádeží.

Epileptoidní osobnosti jsme zaznamenali dvakrát. Tři jedinci byli hodnoceni jako debilní, jeden jako anetický psychopat a jeden, který se opakovaně pokoušel o zneužití, jako psychopat s jednotlivými prvky svědčícími pro psychotické onemocnění.

2. Rodinné vlivy a vlivy prostředí.

Rodinné poměry v této skupině jsou poněkud odlišné od skupiny předcházející.

V pěti rodinách nacházíme spořádané poměry. U dětí však ve dvou případech pozorujeme odchylky v utváření pohlavních orgánů. Jednou je stav chlapce podmíněn pravděpodobně prodělaným klíšťovým zánětem mozku, následovaným řadou poruch v chování, o nichž jsme se již zmínili shora. Jediná dívka v naší sestavě (posuzovaná jako „moral insanity“) je dítětem rodičů, kteří byli bratranec a sestřenice.

Rodiče debilního vyšetřovaného, který se později dopustil vraždy (sexuálně zabarvené), nejsou ničím nápadní. Čin je jistě podmíněn obsedantním mechanismem patologického jedince s organicky poškozeným mozkem.

V jednom případě se rodiče rozvedli pro nadměrnou sexuální náruživost matky, jednou se stejná zvláštnost projevovala u děda a u otce se ukazuje krutost, někdy i sadisticky zabarvená.

Další otec byl dvakrát trestán pro mravnostní delikt, jehož povahu přesně neznáme.

Otec jiného chlapce byl popraven a muž jeho sestry je na dlouhou dobu ve vězení pro pokus vraždy. V dalším případě se u rodičů a dalších předků projevoval alkoholismus, matka spáchala sebevraždu. Jeden z rodičů je epileptik a trpěl psychotickým onemocněním. Sourozenci jsou asociální a trpí epilepsií.

V jednom případě byl děd alkoholik a otec má psychózu.

V ostatních případech se rodiny jeví jako jednoduché až zaostalé, ale bez větších nápadností, rozhodně ne asociální nebo duševně nějak význačněji zatížené.

Z této skupiny nebyl žádný vyšetřovaný v normálním dětském domově, tři však byli po kratší dobu v dětském domově se zvýšenou péčí a dva v domově výchovy mládeže. Jen jediný byl umístěn v dětské psychiatrické léčebně (mimo dětský domov se zvýšenou péčí). *Obtíže jsou jiného druhu a měly zřejmě jiný vývoj a jiné tendence k narůstání než ve skupinách předcházejících. I když také zde byly ve školním věku určité poruchy chování, nebyly obvykle značné. Pakliže však vznikly, nebylo možné chlapce udržet*

v normálním domově, ale pouze v domově se zvýšenou péčí. Obtíže se často v plné míře objevily teprve v pubertě, jejich narůstání bylo pak velmi rychlé.

IV. Zabití a vraždy.

1. Delinkventi.

V této skupině, která je vzhledem k závažnosti relativně velká, jsou zahrnuti 4 vyšetřovaní. Skupina je velmi nesourodá.

Tvoří ji dvě svobodné dívky, jejichž případy jsou vzájemně velmi podobné: obě zabily své novorozené děti. Podobné případy byly často popsány v literatuře a ani zde se neodchylují od pozorovaných kasuistik. Obě dívky jsou lehce debilní, jedna trpí epilepsií. Těhotenství u obou probíhalo nepoznáno rodiči, v jednom případě i lékařem. V obou případech došlo k usmrcení dítěte těsně po porodu. V některých státech se na tyto případy pohlíží z hlediska zákona jako na zabití a nikoliv vraždy.

Také z hlediska psychiatra je většinou třeba přiznat, že u některých žen znamená porod za zvláštních okolností takové psychické zatížení, že na činy spáchané bezprostředně po něm je třeba pohlížet jako na činy spáchané ve stavu snížené přičetnosti. Podle zkušeností autora se s nimi nesetkáváme pouze u debilních jedinců, jak tomu bylo ve zmíněných kasuistikách, ale i u osob po stránce rozvoje duševních schopností plně odpovídajících průměru nebo nad ním. Tyto okolnosti se zdají svědčit pro to, že i zde se na realizaci tohoto činu účastní mimointelektové faktory, pravděpodobně mráкотné stavy nebo krátkodobé psychózy laktačního typu. Otázka jistě zůstává přes instruktivní práce na toto téma otevřena.

V dalším případě byl sedmnáctiletý mladistvý v alkoholickém opojení bratra, který krátce nato skončil. Jeho duševní výkon byl snížený, velmi blízko debilítě. V anamnéze tohoto vyšetřovaného byly toulky a záškoláctví od časněho věku, dvě bodnutí ve rvačce a jedno poranění vlastní osoby. Návyk na alkohol byl u něho vytvořen od 14 let. Jeho základním charakteristickým povahovým rysem byla výbušnost, sugestibilita a prudké, překotné akce, připomínající zkratkové stavy.

Poslední případ — vraždu z vlnosti, které se dopustil debilní jedinec, jsme popsali v části pojednávající o sexuálních agresích, ale zahrnujeme ji i sem.

Tato skupina má společného jmenovatele v nízkém inteligenčním kvocientu všech vyšetřovaných a v dalších patologických

rysech jejich osobností. Podle mínění autora není pravděpodobně typická.

2. *Rodinné vlivy a vlivy širšího prostředí.* Rodinná prostředí členů této malé skupiny jsou stejně výjimečná jako celá skupina sama.

Rodiče obou dívek jsou nenápadní, jednodušší, rozhodně ne asociální. Lze o nich pouze říci, že žádná z dívek nebyla středem jejich zájmu, neboť by jim sotva mohl ujít pravý stav věcí. Ostatně v jednom z těchto případů věděli o těhotenství děvčete sousedé, jen rodiče nic nepoznali.

Vyšetřovaný, který zabil bratra v alkoholickém opojení, pocházel z rodiny vysoce agresivní, výbušné, se sklonem ke zkratkovým jednáním. I u něho obvykle šlo o agresivitu vyprovokovanou situací, nikoli o primární otrlost. Snad je možno — poněkud simplifikovaně — říci, že se v této rodině ukazovala porucha procesu vzruchu a útlumu, která vedla u jmenovaného opakovaně k trestním činům.

Poslední rodina byla nenápadná. Zmínili jsme se o ní již shora.

V. Jiné druhy delinkvence.

Do této skupiny počítáme několik různých druhů delinkvence, a to: zakládání požárů, destrukční činnost, přepadení, poranění osob, toulání, příživnictví a výtržnosti v opilství. Celá skupina ukazuje obvyklou škálu od jednoho případu příživnictví, jehož intelekt byl nadprůměrný, přes tři jedince přiměřeně rozvinuté k podprůměrným a třem debilním jedincům. I zde křivka v podstatě odpovídá Gaussově křivce, posunutá směrem k podprůměru. Školní prospěch této skupiny byl však poněkud lepší než tomu bylo ve všech skupinách předcházejících, stejně jako i pracovní uplatnění. Skupina však nemusí být typická pro malý počet případů.

Dědičné vlivy a vlivy prostředí se zde uplatňovaly obdobně jako u skupiny, která prováděla vloupání, avšak počet alespoň formálně „normálních“ rodin přesahoval polovinu.

Závěry.

Popsáno 100 případů delinkvence dětí a mladistvých, jejichž činy byly předmětem soudního jednání. Nešlo tudíž o vzo-

rek celé delinkventní populace, neboť sem nebyly zahrnuty případy „benigní“ delinkvence, která stále ještě má něco společného s hrou, přestože se zhusta pohybuje na pokraji trestnosti. To je třeba mít na paměti, zamyslíme-li se nad psychopatologickými jednotkami, které byly popsány.

Případy rozděleny na základní skupiny krádeží (43) — loupeží (22) — sexuální delinkvence (17) — zabití a vražd (4) — ostatních méně častých a nebo méně závažných jednotek (14). Byl proveden jejich rozbor, vzájemně srovnány podobnosti a rozdílnosti jednotlivých skupin delinkventů a rodin, ze kterých pocházeli.

Zařazení do skupin bylo provedeno podle dominujícího jevu, který také obvykle byl i příčinou soudního jednání. Většina vyšetřovaných se dopustila několika druhů deliktů a jen výjimečně byl pozorován jediný druh izolovaně. V případech, kde šlo o jediný druh deliktu, se obvykle neukazoval ani dlouhý časový vývoj, ani předcházející školní delinkvence charakterizované záškoláctvím a útekem. V této skupině se však častěji jednalo o případy psychických alterací v psychiatrickém slova smyslu.

Intelligenční kvocienty delinkventů, kteří se dopustili krádeží a loupeží, odpovídají zhruba Gaussově křivce posunuté k subnormalitě (viz křivky tab. 1). Z toho lze soudit, že delinkvencí je víc ohrožena ta část populace mladistvých, jejíž rozumové schopnosti jsou podprůměrné a nižší. Jejich vyškolení a příprava na povolání stojí společnost ve srovnání s jedinci průměrnými více. Podle cizích údajů (např. R. B. Cattell) je dvojnásobně drahá. Autor si však není jist, zda tento údaj platí i v našich podmínkách, soudí však, že bychom se měli těmito problémy blíže zabývat. Zdá se, že vytvoření základních společenských a pracovních návyků a celková adaptace podmínkám společnosti u subnormálních jedinců je lacinější než škody, kterých se nezvládnutí jedinci jinak dopouštějí.

Lze ovšem pochybovat, zda klasická Gaussova křivka platí i v současné době, která omezila zlepšenou hygienou, novými léky a zdravotnickou péčí t.zv. přirozený výběr. Možná, že poškození centrální nervové soustavy je nyní víc, neboť pře-

živají mnozí, kteří by dříve byli zemřeli již v útlém věku.

Jedinci, kteří se dopouštějí sexuálních deliktů, ukazují takový rozptyl intelektu, že můžeme soudit, že tyto delikty pravděpodobně nejsou v přímé souvislosti s jeho úrovní, ale uplatňují se zde často hrubě agresivní sexuální zabarvené prvky podmíněné geneticky, nebo vzniklé někdy na podkladě onemocnění, a to zvláště po zánětu mozku. Zdá se, že se inhibiční vliv mozkové kůry v období puberty a věku mladistvých uplatňuje v těchto případech jen obtížně a rychle mizí, např. působením alkoholu. To však platí v určité míře i pro skupiny delikventů, kteří se dopouštěli krádeží a loupeží.

Mozková kúra však jistě působí inhibičně, což je zřejmé i z toho, že někteří jedinci se zde dopouštějí násilí pouze v alkoholickém opojení. To platí pro skupiny krádeží, loupeží, sexuální delinkvence. V každé z nich je alespoň jeden případ tohoto druhu. *Alkohol není jistě velkým problémem mládeže jako celku. V naší sestavě se však ukazuje tak masově, že je jistě třeba uvažovat o provedení protialkoholních opatření, především včasného zařazení ohrožených jedinců do léčby, což se s výjimkou 3 případů v naší sestavě nestalo.*

Pokusy o sebevraždu jsou masovým jevem v prvních dvou skupinách (krádeže a loupeže) a nevyskytují se v ostatních. To je jistě jev, který by také zasloužil bližší pozornosti.

Mnozí jedinci zde mají závažné odchylky v utváření osobnosti a jsou považováni za anomální osobnosti nebo psychopaty.

U těchto jednotek však opravdu nevíme, do jaké míry jsme diagnostikovali správně. Diagnózu může potvrdit teprve další vývoj. Mnohé z toho, co se nám jeví jako nezměnitelné, se nakonec ukáže jako proměnlivé. Mnozí lidé ukazují patologické formy chování pouze za abnormálních podmínek a tak v této oblasti opravdu často nevíme, na čem jsme. V některých případech však můžeme na první pohled bezpečně soudit, že jde o trvalé stavy, prakticky rigidní a neměnné.

Výchova mládeže s abnormálními rysy osobnosti je mimořádně náročná, obtížná a dlouhodobá. *My dnes nemáme instituce, které by se těmito problémy zabývaly v širokém měřítku a byly na to i vyba-*

veny. Bylo by však i po ekonomické stránce výhodnější, kdybychom měli dobře vybavenou sociální službu v terénu, která by upravovala životní podmínky těchto jedinců a pomáhala je vést přes kritická údobí života.

Za současných okolností není dostatečně postaráno o jedince propuštěné z dětského domova, domova výchovy mládeže nebo vězení. Tito lidé zpravidla vyžadují další dlouhodobé vedení, pomoc i dozor. Jinak nelze počítat s tím, že by výsledky převýchovy měly trvalý ráz.

Zvýšenou impulsivitu, dráždivost nebo i sklon ke zkratkovým reakcím pozorujeme u většiny našich vyšetřovaných ve stoupající míře od první ke čtvrté skupině. *Určité úpravy prostředí, odstranění konfliktogenních momentů a medikace by mohla, jak se zdá — podstatně zmenšit jejich počet.*

Psychotické stavy a stavy jim blízké patří do péče psychiatrické. Tito nemocní však zřídka přicházejí do ordinace sami, ale musí být vyhledáváni a navíc ještě ovlivňováni, aby zůstali pod kontrolou a spolupracovali. *Postrádáme dosud zařízení, které by mohlo uspokojivě zajistit podobnou péči ve větším měřítku, ať by to byla psychiatrická služba nebo dobře vybavená služba sociální.*

V 66 případech se dopouštěli mladiství trestných činů v partách, dalších 14 převážně v partách a zbytek převážně osamoceně. Struktura těchto part byla různá. Většinou šlo o party náhodné, jen výjimečně byly pevněji organizovány. Bližší analýza z našeho materiálu nebyla možná.

Rodinná péče ve většině našich případů byla mimořádně nízká. Rozvodovost byla veliká, rozvrácené rodiny a rodiny nekompletní tvořily většinu. Jenže to vše není příčinou zanedbání péče o děti, stejně tak jako rozvod sám není jediným důsledkem určitých vztahů v rodině. Psychické abnormality, psychická onemocnění, nízká inteligence jsou často pravým důvodem rozvratu. Některé z těchto negativních faktorů je jistě možno ovlivnit: psychotického jedince je možno včas hospitalizovat, zklidnit ho medikamentózně i jinak. *Sama skutečnost, že rodina je pod pravidelným dohledem sociální služby, může přispět k sanaci.* Musíme připustit, že alespoň v 56 případech jde o rodiny s určitou psychopatologickou přítěží. Je však

známo, že duševní onemocnění, která považujeme za dědičná, mají větší frekvenci tam, kde děti vyrůstají přímo v prostředí duševně nemocných, a jsou méně častá tam, kde jsou z něho odstraněny. Genetické faktory, jak se zdá, vymezují vývoj člověka většinou jen rámcově.

V dětských domovech bylo umístěno celkem 32 dětí. Poruchy chování nelze však odvodit od této skutečnosti, neboť *bližší rozbor osobních a rodinných anamnéz*

ukázal, že ve většině případů rodinné vztahy byly narušeny nemocí, asocialitou a jinými faktory dávno před tím, než se děti dostaly do dětského domova. Celý problém působení kolektivní výchovy na tyto děti vyžaduje hlubšího studia a rozboru mnoha případů.

Nebyla řešena otázka trestní odpovědnosti z hlediska psychiatra, neboť tento problém by vyžadoval zvláštního příspěvku.